

Grundbuch

I

5

N° 3^d

Zur Bibliothek des Königl. Kollationsamtes
Militär- und Infanterie-Regiments

DISPUTATIO THEOLOGICA SECUNDA

DE

DONO PROPHETIAE

IN

ECCLESIA NOVI TESTAMENTI

QVAM

PRAESIDE

IOANNE GEORGIO KNAPP

T. H. D. ET PROF. PVBL. ORDIN.

D. MARTII MDCCLV.

IN REGIA FRIDERICIANA

PVBLICE DEFENDET

IOANNES FRIDERICVS ISVERDING

SVSATO-WESTPHALVS.

HALAE MAGDEBVRGICAE

Typis IOANNIS CHRISTIANI HILLIGERI, Acad. Typogr.

plus

ER.

ement
t pas
nblera
d'vne
s atti-
que
Com-
mar-
mon
e fin-
Vous.
ment,
qu'il

HE.

§. XXI.

rogredimur iam ad tertiam atque vltimam vniuersae disputationis nostrae partem, exposituri scilicet adhuc de praestantia et vsu doni prophetici, aliisque ad hoc argumentum pertinentibus notatuque non indignis. Complectemur vero quae adiungere adhuc placet sequentibus. *Primo* de praestantia atque vsu doni huius per se differemus. *Deinde* de cautionibus circa illud eiusque usum variis agemus. *Porro* in veram interpretationem loci notabilis (Rom. XII, 7.) de prophetia agentis, inquiremus. *Denique* disputabimus etiam, vtrum cessauerit plane hoc donum in ecclesia, aut cessare debuerit.

§. XXII.

Primo itaque de praestantia atque vsu doni huius in prima maxime ecclesia differemus, et quidem ita vt 1) generatim

A 2

ratim doceamus, quanti sit habitum, 2) causas illius rei in utilitate illius singulari positas exponamus 3) etiam ordinem consideremus quem Paulus in usu huius doni, in publicis maxime ecclesiae conuentibus obseruari voluerit. 1) Itaque generatim demonstrabimus, quanti hoc donum in ecclesia prima aestimatum fuerit; id quod ex duabus maxime rebus apparet a) ex laudibus, quibus Paulus illud diserte ac crebro ornare solet, ita ut prae omnibus aliis donis ministrantibus expeti maxime velit. Ita enim scribit (1 Cor. XIII, 1.) *id operam date ut vaticinemini: et c. 5. vellem quidem ut omnes linguis loqui possentis, at multo magis ut vaticinaremini: qui enim vaticinatur maior est loquente linguis. c. 39. ideo operam date prophetiae; laudum et commendationum hoc satis est b) pretium huius doni in antiqua ecclesia apparet etiam ex loco prophetis inter doctores N. T. tributo, partibusque eximiis in prima ecclesiae constitutione illis tributis. Variis scilicet in locis Paulus varia doctorum et ministrorum primae ecclesiae genera enarrat, ac semper ita, ut prophetis proximum ab apostolis locum adsignet. Sic enim scribit (1 Cor. XII, 28.). *Deus constituit PRIMO apostolos, SECVNDO prophetas, ac TERTIO doctores; et (Eph. III, 11.) et ille constituit nonnullos apostolos, nonnullos vero prophetas, nonnullos euangelistas, nonnullos pastores ac doctores. Manifestum est ex his locis Paulum varia haec hominum genera pro dignitatis ratione collocare, ac proinde docere, prophetas dignitate proxime ad apostolos accessisse. Adiungimus his adhuc essarum eiusdem apostoli (Eph. II, 19. 20.) non igitur amplius estis hospites nec inquilini sed ciues sanctorum ac domestici Dei, superaedificati super fundamento apostolorum ac Prophetarum, Iesu Christo lapide angulari. Rursus hic a Paulo apostolis prophetae adiunguntur: minime vero vaes V. T. sed noui intelligi cum ex ordine verborum tum ex col-*
latio-*

latione (c. III, 5.) luculentissime apparet; hi ergo vna cum apostolis fundamentum dicuntur a Paulo, cui reliqui fideles sint superstructi. Considerantur videlicet hic apostoli ac prophetae tanquam primarii lapides viui (1 Petr. II, 3.) ecclesiae N. T. in fundamentis quasi illius positi; quorum opera ac testimonio alii praeparati decenter atque vna constructi sint *). Ex quo rursus summa Prophetarum dignitas apparet.

A 3

§. XXIII.

*) Cum apostoli ac prophetae hoc loco tanquam lapides in fundamentis ecclesiae N. T. positi considerentur, lumen ex eo forte adferri potest effato Christi ad Petrum Math. XVI, 13. sqq. variis admodum interpretationibus iactato, et ad Petri in vniuersam ecclesiam imperium probandum adhiberi solito; *Tu es Petrus, et super hac Petra aedificabo ecclesiam meam.* Quodsi enim vel maxime Dominus per ταυτην την πετραν ipsum Petrum intellexerit, (quae non contemendorum etiam ex nostris interpretum est sententia, atque ipsa simplicitate sua ac facilitate multum commendari videtur) nihil tamen aliud dicetur, quam Petrum primum aliquem ex lapidibus illis in fundamento positum fore, cui et cuius maxime opera singulari alii etiam sint superstruendi, qui vna cum ipso, in Christo tanquam ultimo fundamento, totum aedificium robore ac firmitate sua vnice sustinente, innitantur. Ipse sane Petrus 1. ep. II, 4. sqq. hanc vocem Domini videtur spectare eamque ita interpretari, vt Dominus ipse vltimum fundamentum ecclesiae et tanquam solum sit, in quo totum aedificium incumbat, fideles vero et ipse cum illis lapides siue partes illius aedificii existant. Ex quo ne fideulis quidem summum in ecclesiam imperium extorqueri, multo minus vero episcopis Romanis per successionem traditum esse probari potest. C. Ven. C. M. PFAFFII, disput. de ecclesia patrae in aedificata lectu sane dignissima.

§. XXIII.

Progredimur iam ad causas 2) honoris dono huic habiti exponendas, in singulari illius utilitate positas, quam Paulus varie enarrat (1 Cor. XIII.): *vaticinans*, inquit, loquitur hominibus ad aedificationem et ad exhortationem et ad consolationem: qui vaticinatur aedificat ecclesiam: si omnes vaticinarentur, et intraret infidelis aut idiota, ille redarguitur ab omnibus, et ab omnibus diiudicatur, et ita occulta cordis illius aperta fient, et ita cadens in faciem adorabit Deum, pronuncians quod Deus vere in vobis sit. Ad quae apostoli verba, pro instituti ratione, nonnulla obseruanda ducimus, a) ex prolatis in medium perspicue apparet, utilitatem doni huius pertinuisse, ut scilicet ope illius magis instituerentur, exhortationibusque ac solatiis confirmarentur in vero ac bono. Id quod etiam vates V. T. sibi propositum habuisse cernimus; quippe apud quos nihil frequentius est, quam ut orationem suam ad bonos sui temporis conuertant, dictaque sua ac praedicta ad usum illorum transferant.

§. XXIII.

Vtile igitur admodum hoc donum erat fidelibus, quod ad singulas illius partes attinet. Praedictio enim futurorum spei maxime fouendae et confirmandae inseruire poterat. Significatio vero certa voluntatis Dei in his vel illis singularibus casibus, primis illis maxime temporibus, vel rogatu vel vltro facta per prophetas, pariter eo proderat, ut maiore cum fiducia aut facere aliquid aut non facere possent (conf. Act. XV, 28. 31. 32.). Explicatio porro, ac declaratio s. litterarum diuino adflatu facta, ad fidem confirmandam egregie facere poterat, sapientia, bonitate, sanctitateque Dei per omnia temporum interualla mirifice per eam reclusa. Qui enim

enim illo tempore ad fidem salutarem in Christum perueniebant, per singularem vim atque efficaciam praeconii apostolici, miraculis comitati ac paucis comprehensi, breui tempore eo perducebantur, antequam vberiolem cognitionem doctrinae diuinae ex s. litteris et institutione voce facta hauserant (cf. Act. II.). Debebant vero postea augeri cognitione et vsu rerum diuinarum, qua in re prophetiae donum mirifice ipsis prodesse poterat; quatenus per illud cito ac facile prophetiae V. T. pandebantur, vt perspicerent, quam egregie verbum apostolicum, cuius vim ante vberiolem institutionem in diuina animi mutatione re ipsa fenserant ac perceperant, cum s. litteris conueniat (cf. Act. XVIII, 25. 26.).

§. XXV.

Intererat vero fere aliquid in apostolica docendi ratione pro auditorum diuersitate. Si cum Iudaeis res erat, qui verbum Dei in V. T. habebant, testabantur illud, suamque ex eo doctrinam ducebant, probantes primo Christum debuisse pro peccatis hominum morte adfici atque reuiuiscere, deinde Iesum Nazarenum esse Christum. Breuibus tamen id sciebat fere, incensa vero fide magis magisque id persequebantur. Si vero cum ethnicis agebant, quibus V. T. scripta cognita et lecta non fuerant, ipsam doctrinam de Iesu per se statim ac directo nunciabant, quae etiam sine prouocatione ad scripta V. T., vim suam exerebat ad fidem apud illos efficiendam: postea vero hos quoque iam conuersos, ex scriptis V. T. instruebant, doctrinam euangelicam cum praedictis illius conuenire docentes. Vtroque in negotio ea doni prophetici pars, de qua loquimur, insignem vtilitatem praestare poterat. Quatenus vero prophetiae donum in eo versabatur, vt illo instructi ex temporali diuinaque facultate preces

et

et carmina sacra funderent, per se satis apparet, quam egregie aedificationi atque excitationi aliorum inferuire potuerit, vt longiori oratione opus non sit. b) Docent vero etiam allegata apostoli verba, vsum quoque praestitisse donum hoc in infidelibus salutariter permouendis atque excitandis. Et primo quidem ex Pauli verbis apparere videtur, interesse licuisse interdum infidelibus Christianorum conuentibus, et quidem siue dubio illo etiam consilio, vt nil mali in illis geri viderent, suspicionibusque prauis occurreretur, in quas maleuoli Christianos illorumque coerus adducere conabantur, quasi scelera ac flagitia congregati patrarent. Deinde vero poterat quoque praesentia, aspectusque et auditus eorum quae gerebantur occasionem conuersioni illorum adferre: dum per prolata a prophetis, partim redarguebantur, reuelatis forte etiam interdum per spiritum occultis illorum peccatis: statusque miseri conuincebantur *); partim vero diuinitas religionis Christianae per ipsam illius efficaciam in animis, iis persuadebatur. Quibus animi commotionibus diuinitus excitatis, impelli porro poterant ac debebant, ad vsum mediorum ordinariorum fidelem, quo ad fidem in Christum perducerentur. Similia plane, prophetici doni vfu apud alios

*) Simile quid ab ipso Domino factum legimus, Io. III, 19. 29. quippe qui mulieri Samaritanae minus legitimum cum viro aliquo, quem secum habebat, commercium patefecit. Id quod mulierem hanc maxime permouisse narratur, vt longe adhuc attentorem se ad sermones illius praebuerit. Quid quod postea ex illa ipsa patefactione rei occultae ciuibus suis Dominum maxime commendauit; qui pariter eo ad credendum primo Christumque ipsum audiendum ac videndum excitati leguntur. Quae apostoli verbis illustrandis omnino inferuiunt. cf. etiam 2 Reg. VI, 11. 12.

alios infideles contigisse legimus, v. g. apud Naemanum Syrum (2 Reg. V.). Nebucadnezarem. (Daniel II. III.) distinguit vero apostolus Idiotam ab infideli, quaeritur itaque haud immerito, quis Idiota fuerit et dicatur *). Forte appellatur nomine illo ralis, qui antea melius iam sentiebat de re ac religione Christiana, ac proinde aliquo modo iam ad fidem eo facilius concipiendam praeparatus, ceteroqui vero admodum rudis atque imperitus adhuc erat rerum diuinarum, vel saltem per negligentiam illarum adhuc valde incuriosus.

§. XXVI.

Restat 3) vt ordinem adhuc consideremus, quem Paulus in doni huius vsu in publicis maxime ecclesiae conuentibus obseruari voluerit: qua de re ita scribit (1 Cor. XIII, 29. sqq.). *Prophetae vero duo aut tres loquantur et reliqui diiudicent, si vero alii sedenti reueletur, primus taceat, nam poteritis singularim omnes vaticinari, vt omnes discant et omnes confirmentur, et spiritus prophetarum prophetis subiiciuntur.* Ad quae apostoli verba illustranda obseruamus sequentia a) consilium apostoli eo videtur redire, vt, plerumque saltem, in vno eodemque conuentu, duo aut tres tantum prophetae oracula funderent,
B quod

*) Vocabulum *Idiota* non in eandem ab omnibus sententiam accipitur, vt WOLFFIUS obseruat in notis *philologico-criticis* ad Act. III, 13. significat enim cum hominem *priuatum* nullo officio publico fungentem, tum etiam *rudem* seu *illiteratum*. Prior notio in apostoli voce vix locum habet, posterior vero magis conuenit. Adiungimus, veteres Christianos vulgo ethnicis olim *Idiotas* audiuisse, vt pluribus exemplis docuit CHRIST. KORTHOLDVS in *Pagano obtrectatore L. I. c. XI, §. 1.* IVSTINO martyri quoque apostoli dicuntur *ιδιωται λαλειν μη δυναμενοι*, i. e. *illiterati loqui non potentes*. Apol. II.

quod sine dubio etiam eam ob causam factum, ne sacra publice longius extraherentur. b) Reliqui dono prophetico instructi attendere debebant ac diiudicare; quae diiudicatio non tam eo pertinebat, ut errata forte loquentium corrigerent (quatenus enim prophetae impulsu ac suggestionem spiritus extraordinariam sequebantur erronea proferre non poterant) quam eo, ut aliquid adiungerent, quod ad illustrationem, confirmationem translationemque ad usum aliquid conferre poterat; ut infra alio loco pluribus dicemus. c) Videtur vero interdum accidisse ut, praeter illos duos aut tres cum maxime loquentes, alii cuidam prophetae singularis reuelatio contingeret, ut se audiri singulari aliquo diuino instinctu postularer; quod si factum ille qui loquebatur tacere debebat, ne plus quam vnus, vno eodemque tempore loqueretur. d) Ne vero qui concedere alteri loquendi partes debebat, obiiceret, spiritum propheticum comprimi non debere, apostolus scribit, *spiritus prophetarum prophetis subiiciuntur*. Quorum verborum interpretatio vulgaris eo redit, quemlibet doctorem in ecclesia doctrinas suas ac sententias aliorum diiudicationi debere subiicere, nec postulare ut sibi ab aliis simpliciter credatur; quae tamen verborum sententia consilio et eontextui orationis Paulinae non satis conuenire videretur. Spiritus igitur prophetarum videntur dici, dona ipsa prophetica varie prophetis pro suo cuique modo distributa, quatenus in motu atque excitata erant ad oracula fundenda; hos itaque spiritus subiectos dicit apostolus prophetis; quae subiectio intelligi potest vel respectu ipsorum quorum spiritus commotus erat, vel respectu aliorum; si illud eligatur sententia erit, prophetam commotum, impulsu tamen illum propheticum eatenus in sua potestate habere, ut retinere atque ad tempus saltem tacere, aliosque audire que-

queat; si vero hoc praeferas, sententia erit, spiritum prophetae alicuius commorū, subiicere se posse ac debere alii prophetae postea excitato, vt illi scilicet partes loquendi aequo animo concedat. Res ipsa tandem eodem redit, hinc vtraque sententia simul locum habere potest. cum minime inter se pugnent, sed altera consequatur ex altera.

§. XXVII.

Progredimur nunc ad alterum in explicanda tertia parte vniuersae orationis nostrae explicandum atque in eo positum, vt de cautionibus circa donum prophetiae, eiusque usum variis agamus. Quo praestantius itaque hoc donum erat, eo maiori cautione opus erat, quo veritas illius atque usus recte sibi constaret 1) itaque videndum omnino erat, ne quis nimia cupiditate illius incensus, tandem eo delaberetur vt per deceptionem sui ipsius fingeret sibi commotiones, ac suggestiones propheticas, cum tamen non haberet; accidere enim tale quid posse non est quod dubitemus. Extant enim etiam in sacris litteris varia huius rei exempla, quae cautos reddere debent. Potest vero tale quid accidere per imaginationis maxime concitationes vehementes vel extrinsecus ortas, vel indecenti & immoderata cupiditate extraordinariorum, quae nunquam plane innocens atque ab ambitione libera est, effectas. Dicuntur vero huiusmodi homines in s. litteris *ex corde suo vaticinari, suum spiritum sequi etc.* Accedere etiam facile poterat Satanae operatio, homines in fraudem impellere nunquam non molientis. Non libera plane fuisse prima N. T. tempora ab huiusmodi sollicitationibus cum per se probabile est, tum etiam ex generalibus illis apostolorum monitis recte conficitur, quibus suorum proxime temporum homines videre iubent, ne quid sibi suo arbitratu arrogarent, ac satanae hoc modo, variis artibus et sub-

tiliter admodum insidiant ac tentanti etiam optimos quosque, locum relinquerent.

§. XXVIII.

Caueri vero huiusmodi deceptiones omnium optime poterant, si quis Pauli praecepta obseruabat ac proinde a) id maxime agebat et expetebat in cursu suo, vt donis spiritus S. sanctificantibus, omnibus quippe aequae ac maxime necessariis augetur. Vrget vero illud imprimis Paulus (1 Cor. XIII, 13.) ita scribens, *nunc vero manet fides, amor, spes, haec tria*. Haec tria, *μενειν* s. manere dicit, *το μενειν* hic proprie non ad durationem pertinet; in illa enim inter haec tria, ipso Paulo id docente atque urgente, omnino interest; sed idem hic est, ac perpetuum ac necessarium esse omnibus sine exceptione, atque in omni vita, si quis in hoc ac futuro seculo vere beatus esse cupiat; cum aliis v. g. prophetiae, linguarum dono quis vel plane vel ad tempus carere possit, sine salutis iactura*). Recte itaque scribit adhuc I. A. BENGE-LIUS in Gnomone; *non est proprie sermo de duratione, nam in ea non conueniunt haec tria, sed fides in speciem, spes in gaudium termina-*

*) Fuerunt equidem inter interpretes, qui ad euitandam difficultatem ex eo orientem, quod apostolus in hac oratione amori ex tribus illis primas deferat, in eam cogitationem venerunt, Paulum etiam c. 13. non tam de fide salutari quam miraculosa loqui. cf. SEBAST. SCHMIDII disput. de *fide miraculosa*: verum enim vero non est opus eo confugere. Paulus satis perspicue declarat, quatenus amori de fide palmam det. quandocumque enim Paulus alibi, quod sane frequentissime ab eo fit, fidei, amoris, ac spei simul mentionem facit, nunquam non fidem salutarem in Christum tamquam auctorem salutis decenti modo conuersam intelligit. Quod cur hic secus fieri statuamus, nulla prorsus idonea ratio apparet.

minatur, 2 Cor. V, 7. Rom. VIII, 28. *solus amor perstat v. 8. sed de valore in antitheto ad prophetiam; hoc sensu omnibus rationibus subductis, haec tria sunt necessaria ac sufficientia; sicut modo haec tria, haec sunt haec manent, nihil amplius. Christianus potest esse sine prophetia, sed non sine fide, spe, amore, conf. de verbo *μειω* maneo Rom. VIII, 11. 1 Cor. VI, 14. 2 Cor. III, 11. Ebr. XIII, 1. fides est in Deum, spes pro nobis, amor erga proximum.* Si quis itaque his maxime operam dabat optime instructus erat vel ad euitandas huiusmodi tentationes vel ad animaduertendas statim ac repellendas b) cum quisque primo quidem et proxime sibi ipse, sed non solus commendatus sit, verum etiam socium vitae ac praesertim eiusdem fidei participem respicere debeat, atque id proinde agere, ut saluti illius quantum fieri potest consulat, Apostolus quoque docet ad eam rem obtinendam nihil melius atque accommodatius esse quam ut amori rite et maxime studeatur; qui si ita comparatus est, prouti ab apostolo describitur ac proinde verus est, id studiose agat, ut quod ad extraordinaria attinet, non tam se quam alios spectet, ac proinde et eaquam Deus tribuit forte, aequo animo contentus sit, et aliis suam non inuideat, verum potius tanquam sua gaudeat. Efficiet etiam amor, ut iis quae habet utatur non ad sibi placendum, sed ad aliorum veram utilitatem. Et si quis amori eum in modum maxime studens, aliquid extraordinarii expetat, quod apostolus non plane verat, quo aliis eo magis prodesse possit, moderate tamen id faciet, sui erga Deum officii non oblitus, quod optima etiam consilia ac desideria nostra iudicio ac voluntati Dei aequo animo permittere iuber, optime quippe cognoscentis, quid et nobis et aliis maxime expediat.

§. XXVIII.

c) Ad cauendas huiusmodi tentationes conducibile imo plane necessarium est, vt modestiae veraeque animi submissioni diligenter studeat, qui inoffenso pede progredi cupit; submissis enim Deus fauorem praestat: efficiet autem vera animi submitio, quatenus etiam ad hoc quod cum maxime tractamus vim habet, vt primo aliis plura habentibus non peruerse aemulemur, deinde vt in ea quae plane necessaria et ordinaria sunt, fidem scilicet amorem et spem magis incumbamus quam in extraordinaria; porro vt si Deus nobis aliquid praeter ceteros in minus necessariis tribuerit, ipsius quidem Dei causa in indignos tam benefici imo plane munifici gaudeamus; nostra vero causa ac conscientia imbecillitatis nostrae in iis recte vtendis metuamus, ac proinde a Deo ipso facultatem recte vtendi expetamus, nostris viribus diffidentes. Efficiet denique diuina haec modestia, vt cum adhuc in carne viuamus, suggestionibus in animo obuiis et ad extraordinaria inclinantibus non temere et cupide statim fidem habeamus, sed conscientia facilitatis errandi, omnia eo sollicitius non populari propriae opinionis trutina, sed verbo Dei tanquam aurificis statera examinemus, auxiliumque spiritus Dei in partes vocemus, quo ab illo per verbum docti ac ducti humana a diuinis distinguamus.

§. XXX.

2) Si quis etiam prophetiam habebat, videndum erat, ne maiorem doni huius modum sibi fingeret, quam habebat; homines enim eo iam procliuus admodum sunt, vt non solum opinionis errore bona se habere existiment, quae tamen non habent; verum etiam quae re vera habent, opinionis errore augeant locupletioresque videri velint quam sunt. Poterat ergo illud etiam in prophetiae dono accidere, ad quam proinde etiam

etiam generale illud apostoli praeceptum pertinet. Rom. XII, 3. *Dico vero*, inquit, *per gratiam mihi datam, cuius inter vos ne supra sentiat quam oportet sentire, sed ut sentiat in moderationem, unicuique prouti Deus distribuit mensuram fidei.* Et ne dubitandi locus relinquatur, quam late hoc praeceptum pateat, ipse apostolus generalius dicta ad prophetiam postea discrete transfert, statim subiiciens, *habentes dona secundum gratiam nobis datam diuersa, siue prophetiam secundum analogiam fidei:* de quorum tamen verborum vera sententia in sequentibus erit dicendi locus. Dona ergo diuersa non solum sunt a Deo, sed etiam modus vnus eiusdemque doni in variis hominibus, id quod etiam Apostolus, ad Ephesios scribit c. III, 17. *cuius vero nostrum*, inquit, *data est gratia secundum mensuram donationis Christi.* Ergo ad suam quisque mensuram debebat attendere, ut ne quid sibi tribueret, quod non habebat, et ne quid illius quod habebat negligeret et otiosum quasi iacere sineret; vtrumque enim vitium magnopere fugiendum est. Poterat etiam ac debebat haec cognitio mensurae eo inferuire; ut inquireretur, annon negligentia in fideli vsu donorum gratiae fit in culpa, quo minus Deus maiorem illorum mensuram tribuere potuerit: imo poterat etiam talis cognitio mensurare, iis qui multum acceperant, prodesse; hi enim ad cauendam eo melius omnem superbiam, cogitare poterant imo debebant, eo grauiorem rationem sibi esse reddendam; cui enim multum datum est, ab illo postulatur multum, ipso Domino pronuntiante.

§. XXXI.

3) Adhibenda etiam erat prophetis cautio, ne falsas vere ac per spiritum suggestorum ac dictorum, translationes facerent, aut aliquid ex iis animo licet minime malo conficerent, quod tamen neitquam ex iis conficiebatur aut
fici

fici debebat. Hoc enim nihil aliud erat quam paleam tritico miscere, si quis falsas huiusmodi ratiocinationes diuinitus suggestis immiscebat, quod quantopere Domino displiceat, Ieremiae effatis docemur, c. XXIII. Quam facile vero etiam a bonis viris, hac in re errari ac delinqui potuerit, illustri admodum exemplo Act. XXI. ob oculos ponitur *). Primo enim Paulus Tyrum venisse ibique discipulos inuenisse dicitur, qui Paulo per spiritum praedicebant, ne Hierosolymam, propter imminencia scilicet ibi pericula, pergeret. Sententia horum verborum neutiquam haec esse potest, Spiritum s. discipulis illis praecepisse, ut Paulum ex itinere Hierosolymitano reuocarent; voluntas enim Dei ut res ipsa doceret plane contraria erat, ipsique etiam Paulo maxime explorata, qui propterea verbis illorum commoueri se minime patiebatur. Lucas itaque res duas probe distinguendas breuibus comprehendit, quod impune et sine erroris periculo facere hic licebat, quia sequentia de Agabo statim commemorata verum rei statum ita ante oculos ponunt, ut omnis error lectoribus praecidatur. Res ergo sine dubio ita gesta erat: patefactum omnino erat discipulis illis septem per spiritum,

*) Ipsi Domino sermonibusque illius tale quid accidisse notabili exemplo docemur. Cum enim Petri de Ioannis condiscipuli fatis nimis solliciti, curiositatem repressurus dixisset, *si volo ut maneat, dum venio quid tua id refert?* Sermo ex iisse dicitur, *hic discipulus non moritur.* Quae vocis Domini interpretatio quam minime consequens fuerit, ipse Ioannes demonstraturus subiicit; *Iesus non dixerat; non moritur; sed si volo ut maneat, dum venio, quid tua refert?* Io. XXI, 22. sqq. quae tamen omnia prohibere non potuerunt, quominus AVGVSTINI adhuc tempore, imo etiam post illud exstiterint, qui Iohannem adhuc viuere sibi persuaderent.

ritum, calamitates manere Paulum Hierosolymis; haec itaque cum fiducia quidem eloqui, verum etiam in iis consistere nec longius sua sponte progredi debuissent; at vero boni illi viri beneuolentia ducti, praedictionem illam ita interpretabantur, quasi Paulus ea Hierosolymam pergere prohiberetur; quae suggestio non spiritus Dei sed proprii erat, ex verbis spiritus perperam conficientis, quod minime conseq̄uebarur. Melius postea in eadem caussa se gessit Agabus, magis quam illi confirmatus vsuque doctus; hic enim quae de vinculis Pauli per spiritum certo cognouerat, cum fiducia etiam vt certo euentura pronuntiabat, Paulum vero pergere in itinere minime verabat. Quod vero ipse non faciebat, quo minus ab aliis fieret, prohibere tamen non poterat. Reliqui enim in opinionem veniebant, fas omnino esse, ea praedictione vti ad deterrendum a persequendo itinere Paulum: qui vero licet se non ex saxo sculptum aut e robore dolatum esse significaret, immotus tamen stetit, naturaeque imbecillitatem vel vincula exhorrescentis vel precibus amicorum libenter aliquid tribuere cupientis, spiritus fidei fortitudine ac robore superauit.

§. XXXII.

Progredimur iam ad tertium supra expositum, interpretationem scilicet, de qua supra iam polliciti sumus, loci notabilis Rom. XII, 6. de prophetia agentis Duabus vere rebus dicenda comprehendere placet; primo de ipsa coagmentatione et coniunctione verborum, quae aliquid difficultatis habet, vt de illa inter interpretes non conueniat, videbimus; deinde discrepantes interpretum de vera sententia opiniones expendemus, et quid nobis optimum videatur significabimus. Quod itaque ad primum attinet, ipsa Pauli verba ita se habent latine ad verbum expressa: *habentes vero dona secundum gratiam nobis*

C

datam

*datam diuersa, aut prophetiam, secundum analogiam fidei. Quaeritur scilicet hoc loco, vnde pendeat vocabulum εχοντες, et vtrum omnino aliquid ante verba κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως, et quid subaudiendum sit, quo oratio satis plena efficiatur. ERASMVS aliique τὸ εχοντες cum vocabulo εσμεν c. 5. coniungunt, ac proinde similitudinem a corpore humano ductam, c. 6. continuari et ad corpus Christi mysticum porro transferri putant, vt haec sententia efficiatur; multi vnum corpus sumus, quilibet vero inter se membra, et hinc (quoniam scilicet diuersa membra sumus) habentes (scilicet sumus) dona diuersa, aut prophetiam; quam sententiam quoque sequitur BENGELIVS, ita ad h. l. scribens in Gnomone, εχοντες pendet ab εσμεν, est enim apodosis ad c. 4. fin. obiicit vero huic sententiae I. C. WOLFIVS in notis philologico-criticis, negligi in illa nimis coniunctionem δε; in altera illa, inquit, sententia τὸ δε, in phrasi εχοντες δε, nexum hi vlcum facere mihi videtur, qui siquidem indicari debuisset, obuius futurus erat, si apostolus scripsisset μεν. Ipse itaque aliam sententiam ingreditur, quam ita exprimit; mihi quidem c. 5. comparatio inter corpus physicum eiusque membra diuersa instituta, penitus absoluta videtur ab apostolo; qui c. 6. consecrarium inde prono impetu fluens non solum deducit, sed etiam eadem opera cum admonitione coniungit. Quod ad rem ipsam attinet, non multum interest, vtrum hanc vel illam sententiam eligas, malumus tamen posteriori calculum adiicere, quoniam coniunctio δε vim suam in illa omnium optime retinet, quae in priori nimis negligitur. Quaeritur vero porro, an ante verba κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως aliquid sub audiendum sit et quidem tale, quod orationi praecepti et admonitionis vim addat. Quod quidem a nonnullis improbatum est. Verum enim vero sententia longe planior efficitur, si aliquid subaudiatur quod cum com-
mode*

mode ex re ipsa intelligatur, apostolus diserte id ponere necesse non habuit. Verba igitur ita videntur supplenda. Dum vero tamquam vnus quidem corporis membra diuersa tamen diuersi habeamus dona, si e. g. habeamus prophetiam, prophetemus secundum analogiam fidei.

§. XXXIII.

Verum progredimur nunc ad veram verborum sententiam inuestigandam, de qua discrepant interpretes, in duas quippe maxime partes abeuntes. Primo itaque loco illorum prodeat sententia, qui per prophetiam facultatem interpretandi scripta sacra et quidem etiam ordinariam, debito adiumentorum vsu comparandam intelligunt, hi ergo tantum non omnes fidei nomine ipsam doctrinam fidei, analogiae vero, capitum eius compagem appellari sibi persuadent, et hanc apostoli sententiam faciunt; si quis facultatem sacras litteras interpretandi habeat, videndum ipsi esse; ne aliquam illius partem, obscuriorem imprimis ac difficiliorem, ita interpretetur, vt interpretatio doctrinis fidei clare satis reuelatis, earumque cohaerentiae, circumscriptioni inter se, finisque communi repugnet. Sic praeter alios WOLFIVS ad h. l. scribit. Priores illi qui scilicet πῶν doctrinam fidei esse existimant, analogiam de partium inter se omnium congruentia interpretantur; ne ulla sit in vniuerso doctrinae corpore membrorum discrepantia, sed tum articuli sibi consent, tum pro falso et deformi habeatur, quidquid in locorum obscuriorum interpretatione huic quaeformae non respondeat; et post plura alia subiicit; cum talis doctrinarum compages in s. codice exstet nec hic arena sine calce occurrat, verissimum putat (Anglus scilicet aliquis anonymus contra LOCKIVM disputans) quod apostolus ad hanc doctrinarum catenam et mutuam consistentiam seu proportionem respexerit etc. atque hunc phraseos vsu nostrates, si vnum alterumque exceperis, constan-

rer et merito tuentur. Adiungimus adhuc Wolfio l. F. BVD-
 DEVM in delineatione eccles. apost. c. V. §. II. p. 631. ita
 scribentem, *inde vero etiam patet, quod per fidem hoc loco ipsa
 doctrina fidei intelligenda sit, quippe quae sola analogiam siue concen-
 tum et consensum partium fundamentalium admittit, quam apostolus
 hic ceu normam quandam ac regulam προφητειας seu interpretationis
 scripturae sacrae commendat.*

§. XXXIII.

Alii vero aliam longe apostoli sententiam faciunt,
 πισιν scilicet hoc etiam loco in sententiam maxime vsitatam
 accipientes, vt fidem subiectiue spectatam, siue qua creditur
 significet. Hi itaque vt WOLFII potius verbis quam no-
 stris vtamur, αναλογιαν της πισεως idem esse censent, quod
 c. 3. με των πισεως vocatur; eo sensu vt moneantur prophe-
 tae seu interpretes, ne cognitionis suae modum transeant
 sed suis se finibus teneant, vt 1 Cor. XIII, 30. praecipitur.
 Securus iam est hanc sententiam ERASMVS, verba κατ'
 αναλογιαν interpretans, *iuxta proportionem, eandemque in
 versione sua hunc in modum expressit SEBASTIANVS
 CASTELLIO, dotes pro collato in nos beneficio varias habemus,
 vt diuinationem proportionem fidei: accessit postea porro huic sen-
 tentiae HVGO GROTIUS, in notis suis mentem apostoli
 eo trahens, vt quilibet prouti maiorem vel minorem pro-
 phetae gradum a Deo consecutus sit, ea mensura contentus
 sit. Nostra vero aetate calculo quoque eam suo approbavit
 I. A. BENGELIUS, in Gnomone ad h. l. ita scribens, κατ'
 αναλογιαν της πισεως, id est, vt Deus distribuit prophetae cuique men-
 suram fidei; et nonnullis interiectis pergit; tantundem est, vt
 si Paulus diceret siue prophetiam; in prophetia ne extra fidem et ultra
 eam feratur, neue quis ex suo corde prophetet ultra id quod vidit.
 Ac rursus ne celet sepeliatur veritatem. Quantum vidit, et nouit et
 credit*

credit tantum eloquatur. vid. Col. II, 18. Ap. I, 2. exemplum talis analogiae ipse praestat. 1 Cor. VII, 25. *). Hos ergo si audiamus, apostolus dono prophetico instructis his verbis praecipiet, vt suo se modulo ac pede metiantur, nec aut plura quam diuinitus suggesta firma fide explorata habeant, eloquantur, aut de iis quae vt talia explorata habeant, suo arbitratu aliquid detrahant. Ad vtrumque enim sollicitari poterant prophetae; hinc et veteres prophetas interdum monitos legimus, vt accurate et sollicite verba Dei eloquerentur, nihil humani admiscentes nec diuini temere supprimentes. Nostrum iam est diiudicare has sententias et videre, vtra illarum, si inter se confligant, victura sit forte; quo appareat, secundum quam nobis pronuntiandum videatur.

§. XXXV.

Quod itaque ad priorem multis satis probatam attinet, id primo statim loco profitendum est, rem ipsam, quam interpreter illi a Paulo volunt dictam per se quidem verissimam esse, et cum ex natura rerum tum ex s. litteris facile probari posse. Est scilicet egregius primariarum et perspicue reuelatarum fidei doctrinarum consensus ac concentus, ad vnum conspirans, videreque omnino debet, quicumque codicem sacrum interpretatur, vt ne aliquid dicat, quod illi analogiae fidei, vulgo ita dictae repugnet. Verum enim vero non de hoc, quod aliunde satis probari potest, in praesenti quaeritur; id potius in quaestione est, an Paulus id, quod per se

C 3

veris-

*) Idem auctor in noua sua N. T. versione Germanica verba Pauli ita exprimit; *entweder Weissagung, nach der verhältniß der Glaubens. Quae verba in adnotatione subiecta ita declarat. So weit mein Glaubensmaas gehet, so weit soll und darf ich mich mit der Weissagung herauslassen.*

BVD.
i. ita
oco ipsa
concen-
postolus
tationis

faciunt,
sitatam
reditur
am no-
, quod
rophe-
anseant
cipitur.
da uer
que in
IANVS
habemus,
uic sen-
apostoli
m pro-
ntentus
robauit
s, uer
que men-
est, vt
et vltra
vidit.
nouit et
credit

verissimum est hoc ipso, ut illi contendunt, loco dicat? de eo ergo si quis nostram sententiam requirat, dissimulare haud possumus, videri nobis interpretationi illi nonnulla obstare, quo minus pro tam certa probemus ac vulgo fieri solet; sunt vero illa partim ex verbis ipsis partim ex re ipsa ducta. Primo verba ipsa illi non satis fauere videntur. 1) Scilicet, plurimi saltem illius defensores per *prophetiam* facultatem ordinariam s. litteras interpretandi intelligunt; quod cur nobis aliter videatur, in prima vniuersae orationis nostrae parte disputauimus *). 2) Vocabulum *πιστις* in eam sententiam accipiant, ut *doctrinam fidei* significet; dubitari vero forte vel saltem quaeri posset adhuc, an vsquam in scriptis N. T. vocabulo huic haec notio certo sit subiecta; sed ne nimis difficiles aut morosi videamur, ea in dubium vocantes, quae tantum non ab omnibus probantur, concedamus tantisper rem ita se, prouti volunt, habere; id tamen maneat necesse est, hanc ipsam vocabuli potestatem esse infrequentiore, imprimis vero in tota hac ad Romanos epistola, in qua frequentissima fidei mentio occurrit, nullo alio in loco inueniri. Nouimus vero, consentientesque in eo habemus omnes, ab ysitatori vocabulorum potestate sine graui causa non esse rece-

*) Adiungi dictis illo loco adhuc potest, quod Paulus postea c. 7. *διδασκαλίας* s. *doctrinae ordinariae* separatim mentionem facit, eamque proinde a *prophetia* distinguit. Iam vero *διδασκαλία* ordinaria quam maxime complectitur ordinariam s. litterarum interpretationem; prophetia igitur, quatenus etiam in interpretatione versatur, ad extraordinariam pertinebit. Id quod egregie illo etiam confirmatur, quod Paulus in enumerandis personis sacris ecclesiae N. T. *prophetas* a *doctoribus ordinariis* distinguit, eoque haud obscure docet, dona vitiorumque etiam fuisse distincta.

recedendum 3) vocabulum *αναλογία* vnico hoc loco in N. T. occurrens, *proportio* vertitur ab optimis auctoribus, vt infra docebimus; et si vel maxime vertere velis per *similitudinem*, ideo tamen nondum necesse est statuere *πρω* doctrinam fidei hic significare, sed sensus esse posset; interpretationem, quam quisque adferat s. litterarum, esse debere conuenientem mensurae fidei suae, quatenus scilicet idoneis argumentis veritatem illius cognitam habeat; quod si probetur, praecipuum hoc oppositum erit vanis interpretum atque longepetitis coniecturis, quae valde in vitio sunt, et quas tamen haud pauci nunquam non in interpretando secuti sunt.

§. XXXVI.

Obest vero etiam huic interpretationi aliquid ex re ipsa ductum. Si Paulus scilicet praecipuum ad interpretationem s. litterarum pertinens voce hac dare voluisset, nihil credibilius est, quam illud ita comparatum futurum fuisse, vt plenum satis ac sufficiens fuisset, non solum ad impias verum etiam ad falsas interpretationes excludendas. Iam vero accidere potest, ac saepius quoque accidit, vt interpretatio loci alicuius analogiae fidei quidem conueniens et tamen falsa sit, id est a vera spiritus S. sententia in illo loco aberrans; licet nil falsi et impii contineat. Interest enim inter interpretationem falsam et falsi quid dicentem. Per hoc itaque Pauli praecipuum, modo interpretationes falsi quid dicentes, non vero falsae excluderentur. Interest scilicet inter veritatem interpretationis alicuius *dogmaticam* et *hermeneuticam*, potest nimirum interpretatio loci alicuius dogmatice quidem vera esse, id est aliquid dicere quod per se verum est, quae nihilominus hermeneutice falsa est; quoniam res illa per se vera alibi quidem, minime tamen in illo loco, vbi interpretum
quae-

quaerit, dicitur *). Quodsi vero prophetia in hoc loco facultatem illam de qua diximus extraordinariam significet, rursus non apparet, quomodo praeceptum hoc apostoli, secundum vulgarem illius interpretationem ad omnes errores in hoc negotio excludendos sufficiat. Potest enim effatum aliquod, quod pro prophetica suggestionem habetur, quod ad materiam et argumentum illius attinet, nihil continere doctrinae salutari per se repugnans, et nihilominus non esse prophetica suggestio. Nam haec argumentandi ratio semper quidem valet: omnis vox quae aliquid salutari doctrinae **) repugnans in se continet eatenus vera prophetia non est,

*) Rem exemplo illustrabimus. Verba Pauli Act. XVII, 31. *πισιν παρασχων πασιν ανασησας αυτον εκ νεκρων*, vulgo in eam sententiam accipiuntur, Deum omnibus omnino mortalibus sufficientes ad credendum vires offerre, ut per ipsos ster, utrum ad fidem perueniant nec ne. Verum licet id per se verissimum sit, et ex tota oratione Pauli reliqua etiam effici possit, his tamen verbis id non proxime dicitur. Formula enim *πισιν παρεχειν* significat, *fidem facere alicui rei*, vel *eam factis demonstrare*; veraque apostoli sententia haec est, magnam illam veritatem orbem terrarum per Christum olim iudicatum iri, Deum per id euidenter demonstrasse et confirmasse, quod Iesum in vitam reuocauerit. Eleganter verba expresserunt Montenses, ita vertentes: *dont il a donne a tous les hommes une prouue certaine. en le resuscitant d'entre les morts.*

**) Verum enim manet, quod Paulus ait Galat. I. si vel angelus de coelo aliud euangelium nunciaret, quam ab apostolis nunciatum ac sacris litteris comprehensum est, tamquam diris propter mendacia deuotus audiendus nobis plane non esset. Hinc Paulus porro credentes simpliciter ad formam doctrinae suae remittit, illamque sollicite tenere, ac tueri, contra vero omnia repugnantia atque aliena vitare iubet. 1 Tim. VI. 2 Timoth. I. Tit. I. II.

est, aut esse potest: verum non licet longius progredi ac simili etiam ratione argumentari, quaecunque vox nihil doctrinae salutari repugnans continet ea statim prophetia est. Nam repugnantia salutaris doctrinae creditam quidem prophetiam falsitatis certo conuincit, at conuenientia cum illa non statim probat illius veritatem, respectu scilicet modi suggestionis re vera prophetici. Quae cum ita sint, in alteram magis sententiam propendemus supra expositam, quae nostro quidem iudicio cohaerentiae, verbis ipsis ac rei apprimè, magis saltem quam prior, conuenire videtur, ut nunc breuibus ostendere animus est.

§. XXXVII.

Primo itaque cohaerentia sermonis apostolici in ea factis apta est. Commate scilicet 3. apostolus credentibus iam generatim praeceperat, nequis aliter aut praeclarius de se sentiret, quam par esset, sed ut quisque respiceret quantam mensuram fidei Deus ipsi tribuerit; ad quae verba et ea quae proxime sequuntur haec obseruamus a) fides de qua hic sermo est sine dubio fides subiectiue spectata est. b) Eam non apud omnes qui habent aequalem esse docet apostolus, imprimis etiam quod ad totum ambitum rerum a Deo reuelatarum attinet, de quibus non omnibus aequè multum, vel idem quod aliis cognoscere datum est, c) vult ergo apostolus ut quilibet id quod sibi datum est, decenter exploret, quo et nil sibi arroget, quod non habeat, et eo quod habet ad bonum commune rectè vtatur, d) subiicit tum, vt etiam alibi facit (1 Cor. XII. Eph. III.) similitudinem a corporis membris ductam, quae pariter diuersa habeant dona ac munera, et quorum quodlibet alienum nec appetat, nec ramentum etiam segne fit ad inseruendum reliquis eo quod habeat e) tum redit ad dicta comm. 3. et generaliter ibi praecepta ad singularia transfert,

D

fert,

fert, docens primo loco, quomodo praeceptum illud generale in prophetiae dono eiusque usu obseruandum, ac proinde cuius illud habenti videndum sit, quantum explorata a Deo acceperit: ita ni fallimur omnia bene satis cohaerent. Porro vero ostendendum etiam est, sensum illum verbis bene et apte satis conuenire, quod ut constet sequentia notare liceat. a) Vocabulum *fides* hoc modo in sententiam maxime vsitatam sine omni controuersia accipitur. b) Quod ad *αναλογιας* vocabulum attinet, inter *απαξ λεγομενα* est in N. T. scriptis; id quod in caussa est, ut quid significet aliunde discendum habeamus. Iam vero primo *αναλογιας* vocabulum ab optimis auctoribus, latine *proportio* vertitur. Sic CICERO in l. de vniuerso scribit, *quae graece αναλογια latine proportio dici potest*; quem sequitur VITRUVIVS L. III. c. I. idem facit QVINTILIANVS de *αναλογια* in oratione agens, et L. I. c. VIII. ita scribens, *omnia haec exigunt acere iudicium in analogia praecipue, quam proxime ex graeco transferentes in latinum, PROPORTIONEM vocauerunt*. Deinde scriptores quoque graeci Christiani in sequentium temporum vocabulum ita acceperunt, ut BENGELIVS ad h. l. docet, sic BASILIVS M. libro de sp. S. scribit, *omnia implet virtute, solum autem digni eam accipere possunt, neque uno μετρο accipitur sed κατα αναλογιαν της πισσεως* s. ad proportionem fidei distribuit operationem: in eundem modum interpretatur MARCVS Eremita in libro, *de iis qui putant se ex operibus iustificari*, scribens; *rerum notitia secundum αναλογιαν exercitii praeceptorum obtingit, cognitio autem veritatis secundum μετρον fidei in Christum*: vbi μετρον et αναλογια tanquam idem valentia permutantur. Si vero etiam vertere malis per *comparationem, similitudinem*; haec vocabuli notio nostrae sententiae aequae commode quam alteri accommodari tandem poterit *).

§. XXXVIII.

*) Magnam similitudinem habet haec Pauli vox, quemadmodum

§. XXXVIII.

Restat denique vt doceamus, ipsi rei quoque interpretationem hanc optime conuenire; quod cum ex supra dictis iam facile adpareat, breuibus nunc expediri poterit. Erat primo donum hoc, vt alia, non aequali mensura, distributum; ex quo facile cupiditas peruersa, eos qui ab aliis superabantur, inuadere poterat, aliis aemulandi, maioremque mensuram sibi tribuendi, ne inferiores viderentur; deinde non omnino extra omne periculum erant prophetae aliquid de suo illis addendi, quae a spiritu suggesta fuerant. Caueri illud omnino poterat, si debitam fidem ac diligentiam adhibebant in vsu donorum sanctificantium, et si verae submissioni animi studebant; et hoc ipsum est maxime quod Paulus praecepto hoc eos monitos vult, ne accidat quod alioquin accidere poterat, et quidem etiam sine fraude per incuriam ac negligentiam. Vt taceamus quod supra iam probauimus accidere posse prophetantibus, non satis sibi a spiritu

D 2

dum ab aliis quoque iam obseruatum est, cum effato Petri 1. ep. III, 10. 11. prouti quilibet, inquentis, accepit donum; in vos ipsos id ipsum ministrantes, tamquam boni dispensatores variae gratiae. Si quis loquitur, tamquam oracula Dei; (scilicet loquatur,) si quis ministrat, tamquam ex virtute, quam Deus suppeditat, (scilicet ministret.) Nam hoc quoque praeceptum, quatenus ad illos, qui partes loquendi habent, pertinet, id sibi vult, vt id quod quisque se a Deo accepisse cognouit, fideliter eloquatur. Et cum Petrus pariter ac Paulus proxime mentionem *ministerii* fideique in illo praestando subiiciat, coniecturam quis facere posset, Petrum Pauli verba spectasse; quae coniectura, eo minus temere facta existimari posset, cum constet, eum in altera epistola, c. III. litteras Pauli diserte citasse, illarumque cum suis confessionem credentibus laudauisse.

ritu suo cauentibus, vt ex veris prophetiis falsi aliquid conficerent, voluntatibus imprimis et studio ipsorum conueniens. Denique accidere etiam poterat, vt variis de causis libentius aliquid quod spiritus suggesserat, comprimere vel lent ac pectore clausum tenere quam eloqui, id quod Ieremias sibi aliquando accidisse fateretur; cogitasse se interdum, aiens, tacere se malle verbum Domini, at non ex sententia successisse rem illam sibi. (c. XX, 9.) quae cum ita sint, adhuc quidem posteriorem sententiam priori anteponimus, parati tamen vt par est, illis aequo animo concedendi, qui meliora docebunt.

§. XXXVIII.

Ante vero quam finem faciamus, vnus adhuc objectionis mentionem facimus, quam illi proferunt et iure quasi suo urgere posse videntur, qui hac in re a nobis dissident. Conferatur v. g. BVDDEVS in delineat: eccles. apost. C. VI. p. 636. sq. Dicitur scilicet, apostolum tamen praecipere (1 Cor. XIII, 29.) vt propheta vno locuto, reliqui *prophetae* scilicet *διακριτικῶς* i. e. *diudicarem* dicta nimirum a loquente; non vero satis apparere, quomodo diudicatio reliquorum locum habere debuerit aut potuerit, si loquens oracula sua per *Θεογνωσίαν* extraordinariam, fallere sane nesciam fuderit; diudicationem enim aliis iniunctam significare videri, falsi aliquid et minus commodi prophetiam illam de qua sermo fit, habere potuisse coniunctam; id quod melius comprehendendum esse existimatur, si per prophetiam intelligamus, ordinariam s. litteras interpretandi facultatem. Licet vero haec obiectio non omnino specie careat, tanti tamen non videtur vt nos de sententia de pellat. Nam primo non plane inter *adivata* erat, quod supra ostendimus, vt propheta re vera a spiritu extraordinem impulsus, sua culpa aliquid alieni admittit.

admiseret. Quemadmodum ergo ipse propheta, cautionem circa id adhibere debebat, ita aliis quoque idem facere, et sua et totius ecclesiae causa, non erat prohibitum. Deinde concedi non potest, iniunctam ab apostolo diiudicationem ponere necessario aliquid erronei in oratione quae diiudicabatur. Potest enim etiam diiudicatio facta dici, si prolata latius disputabantur, explanabantur atque etiam ad usum aliorum luculentius transferebantur. Sic v. g. Iacobus Petri sermonem per spiritum sine dubio habitum, in conuentu ecclesiae Hierosolymitanae (Act. XV.) recte potest dici diiudicasse, imo re vera diiudicauit, licet nihil in illo tanquam minus rectum correxerit. Simile quid in colloquiis illis propheticis, quae Paulus praeceptis suis sapienter moderatur, locum habere potuit, et quidem cum insigni propherarum atque totius ecclesiae utilitate. Restat iam vltimum ex tertia vniuersae orationis nostrae parte, in eo scilicet positum, ut quaestionem adhuc disceptemus, vtrum donum propheticum hodie plane cessauerit, aut cessare debuerit; qui locus cum anceps ac difficilis sit, ut in alterutram partem facile labi possint mortales, dicenda tribus rebus comprehendemus. *Primo* generatim disceptabimus an dona extraordinaria plane in eccles. cessauerint aut cessare debuerint; *deinde* an et quatenus in dono prophetiae id factum sit aut fieri debuerit; *denique* cautiones necessarias circa hanc rem subiungemus.

§. XXXX.

Primo itaque loco generatim disceptandum habemus, an dona extraordinaria ac mirabilia plane cessauerint aut cessare debuerint in ecclesia N. T.? ad quam quaestionem distincte expediendam sequentia obseruamus. 1) Frequenter admodum haec dona in prima ecclesia tribuebantur, et quidem ut nonnulli obseruarunt in iis maxime ecclesiis, quas apostoli ipsi constituerant. Conferebantur vero a) tum maul-

tis admodum ac largiter, ita ut effectus illorum vsusque modo admodum conspicuo sensus et credentium et non credentium ferirent. b) Conferebantur etiam ab apostolis tamquam Christi legatis primi ordinis solemniter, et quidem fere post susceptum baptismum, manibus inter vota ac preces impositis; quo facto effectus admodum conspicuus ex templo sequebatur. cf. Act. VIII. XVIII. reliquis enim credentibus, ut spiritum eodem modo conferrent, datum fuisse non legimus. Hinc factum quoque nouimus ex Act. VIII. ut cum Samaritani fidem ex concionibus Philippi diaconi suscepissent, Petrus et Iohannes re audita auctoritate ecclesiae Hierosolymitanae eo proficiscerentur, quo recens conuersi spiritum S. illorum opera acciperent. Quamobrem hanc ipsam facultatem inter praecipua apostolorum referre non dubitamus 2) causa vero, cur tam largus horum donorum in prima ecclesia fuerit prouentus in eo maxime posita fuit, ut euangelio de Christo tum per totum terrarum orbem nunciato, plurimisque mortalium partim plane ignoto, partim valde obscurato, fides omni exceptione maior constitueretur, diuinaque illius origo atque auctoritas probaretur ac muniretur. Res ipsa id abunde docet, Paulus que etiam multis in locis confirmat. Imprimis uero uerba Ebr. II, 3. sq. notari merentur; ubi Deus doctrinae euangelicae testimonium perhibuisse dicitur, *signis et prodigiis et variis uirtutibus et spiritus S. distributionibus secundum uoluntatem suam.* Quae primo N. T. tempore facta, longe profecto illustriora erant ac maiora iis, quae tempore V. T. in hoc genere rerum in ecclesia iudaica gesta legimus; hoc enim Dominus uirtutem suam in angusto modo angulo, illo uero in augustissimo totius terrarum orbis theatro spectandam exhibebat.

§. XXXXI.

3) Minime uero nec necessarium nec postulandum erat,

erat, vt illa largitas et abundantia per omnia consequentia tempora perpetua esset; quod cum magni momenti sit, vt eo melius intelligatur, sequentia notamus, a) doctrina salutaris per se ac semper eam diuinam virtutem secum coniunctam habet, vt etiam sine donorum extraordinariorum accessione, hominibus certam atque immotam veritatis suae fidem facere queat; si modo homines ita vt par est segerant. b) Igitur primo propter hominum conditionem ac duritiam, quam sua culpa sibi magis magisque contrahunt, factum est, vt Deus etiam extraordinaria multa certis temporibus fecerit. Ex quo factum legimus, vt ipse Dominus eos non laudauerit, qui vel credere abnuebant, nisi miraculis ante conspectis, vel iis quae conspiciebant, nunquam contenti erant. Deinde factum id etiam est vt Deus abundantiam gratiae suae in Christo eo illustrius hominibus manifestaret. c) Ea quae tum facta sunt, non solum ad homines illorum, verum etiam sequentium temporum pertinere et poterant et debebant, vt ex illis eatenus diuinitatem euangelii cognoscerent, vt animum ad illud rite attenderent, quo diuinam illius vim ad plenam ac salutarem fidem efficiendam experirentur. d) Hinc etiam veritati ac certae fidei historiae sacrae satis a Deo prospectum est, vt veritas rerum narratarum, non nisi per summam iniuriam et morosam clarissimorum ac fide dignissimorum testimoniorum repudiationem, in dubium vocari possit. De iis vero qui eo animo sunt, vt credere nolint, quod verum ac factum esse nolunt, satis certum exemplisque probatum est, eos tamen ne tum quidem fidem facile habere, si vel maxime miracula in eorum gratiam efficiantur; perversa enim et obstinata voluntas miraculis per se non flectitur ac corrigitur. cf. Luc. XVI. Matth. X. 21. e) Si extraordinaria talia semper ac frequentius fierent, facile diuina vis ipsius euangelii aliquo modo obscurari posset, hominibus plus tribuentibus extraordinariis quam

quam ordinariis mediis; vt taceamus obsolescere solere consuetudine ac frequentia apud homines etiam maxima eoque fieri, vt iis parum tandem moueantur, quod Iudaeorum exemplo satis constat. Obtrudi vero talia aut temere profundi non debent, imprimis cum hominibus recte constitutis atque seruari cupientibus, ordinaria omnino sufficiant. Iniquum itaque plane est, talia suo arbitratu postulare, vel harum rerum nostris temporibus defectum ad infidelitatem excusandam caussari.

§. XXXXII

4) Interim tamen probari non potest, dona extraordinaria plane cessare debuisse aut cessasse; neurrum enim doceri potest. Quod vt eo rectius intelligatur sequentia obseruare placet a) nusquam Deus declarauit in verbo suo, se operationes huiusmodi primis tantum temporibus eccles. N. T. ita adstrinxisse, vt sequentibus nihil plane tale facere velit. Promissa potius ad has res pertinentia generalia sunt totumque N. T. tempus spectantia; licet haec vel illa pars illius aliquid praecipui in hoc rerum genere, et quidem iustis de caussis habuerit. Accedit quod voces Domini de virtute fidei ad extraordinarias quoque operationes se extendente, pariter generales sunt, neutiquam certis temporibus simpliciter adstrictae aut temere adstringendae. b) Historia primorum seculorum omnino docet, extraordinaria non plane cessasse, sed subinde talia facta esse quae in hoc genere recte numerantur. Concedimus quidem libenter, quod satis in aperto est, multa quae narrant veteres admodum suspecta esse*), fingendi lubidinem

*) Vitio sane verti non potest viris doctis moderationisque laude etiam praestantibus, si ipsis non omnia verisimilia videntur, quae GREGORIUS NYSSENVS et BASILIVS MAGNVS de miraculis Gregorii Thaumaturgi narrant; licet propterea nolint in alteram partem labi, omniaque commenticia aut falso credita pronuntiare.

nem hominum credulitate mox abusam, ad multa commenticia ac falsa miracula memoriae prodenda, vt admodum difficile nobis hodie sit, accuratum ac certum delectum rerum habere, veraque a falsis certo distinguere. Verum enim vero sicuti omnibus promiscue fidem habere, nimiae credulitatis esset, ita omnibus abrogare nimiae temeritatis foret. Quin etiam posterioribus temporibus ac recentioribus subinde aliquid eluxit huc pertinens, quod non nisi temere contemni ac repudiari potest. Vix etiam dubitamus plura in occulto mentibus recte constitutis obtingere quam enotescunt, quoniam partim ipsi, quibus obtingunt paupertate spiritus tacita tenere malunt; partim quia mundus indignus est, qui plura huius generis cognoscat, ad extraordinaria neganda et oppugnanda eo magis procliuis, quo arrogantius ordinaria quoque aspernatur iisque ad salutem vti detrectat. c) Vix igitur dubitamus plura etiam hodie in hoc genere futura, si fides maior esset, ac proinde idem obesse saepe voluntati virtuti- que Dei in talibus efficiendis, quod olim ipsius Domini tempore; qui in patria sua vix vnum atque alterum miraculum efficere potuisse legitur, propter hominum difficultatem credendi. d) Denique cum tot effata prophetica V. ac N. T. magnas mutationes rerum in ecclesia vltimis temporibus adhuc expectandas nobis praenuncient, quarum certos euentus hominum infidelitas non tollet; admodum verisimile est plura quoque huius generis tum futura, quibus Dominus vim suam amicis aequae atque inimicis ostendet, ad gloriam nominis sui amplificandam vindicandamque.

§. XXXXIII.

Quibus praemunitis ad alterum iam accedimus supra expositum disquisitioni scilicet, an prophetia plane cessauerit aut cessare debuerit? Qua de re haec nostra est iententia cum pace lectorum exponenda. a) Circa credenda et agenda ad salutem scitu et actu necessaria nullae nouae et extraordinariae reuelationes prophetae sunt expectandae, quibus aliquid eorum, quod S. litteris comprehensum nondum sit, et eo pertineat, aperiatur. Talibus itaque aut ipsum inhiare, aut aliis talia iactantibus aurem facile praebere magnopere improbandum ac periculi plenum est. b) Verum dantur quoque multa alia hoc genere rerum non com-

E

pre-

prehensa, in quibus propheticas reuelationes ac suggestiones dari adhuc posse, atque interdum dari, cur plane negemus nullas idoneas causas nos videre profiteamur. Nolumus supra iam generatim de extraordinariis dicta repetere, volumus tamen illa expendi; ut appareat, non esse quod circa prophetiam a sententia ibi exposita discedamus. c) Omni tempore facta subinde *) nonnulla sunt, quae facilius est falsa et temere opinata dicere quam probare; hinc maiores quoque nostri aequum valde et modestum iudicium de prophetia. IO. HILTENII Franciscani Isenacensis de Lutero fecerunt, dignum omnino, quod hic legatur. Exstat vero in apolog. A. C. p. 276. his verbis comprehensum. *Is (HILTEN. scilicet) multa praedixit, quae partim euenerunt haecenus, partim iam videntur impendere, quae non volumus recitare, ne quis interpretetur ea aut odio cuiusquam, aut in gratiam alicuius narrari. Sed postremo cum vel propter aetatem vel propter squalorem carceris in morbum incidisset, accersuit ad se Guardianum, ut suam valetudinem illi indicaret. Cumque Guardianus accensus odio pharisaico, duriter obiurgare hominem propter doctrinae genus, quod videbatur officere culinae, coepisset; tum iste omissa iam valetudinis mentione, ingemiscens inquit, se has iniurias aequo animo propter Christum tolerare; cum quidem nihil scripsisset aut docuisset, quod labefactare statum monachorum posset, tantum novos quosdam abusus reprehendisset. Sed alius quidam inquit, veniet A. Domini M. D. XVI. qui destruet vos, nec poteritis ei resistere. Hanc ipsam sententiam de inclinatione regni monachorum et hunc annorum numerum, postea etiam repererunt eius amici perscriptum ab ipso in commentariis suis, inter annotationes quas reliquerat in certos locos Danielis. Quamquam autem quantum huic voci tribuendum sit, euentus docebit, tamen extant alia signa, quae*

*) Notae satisque celebratae sunt IACOBI VSSERII praedictiones de perturbationibus Hiberniae aliisque, euentu satis confirmatae; de quibus quidem non omnibus eadem est sententia. Nobis interim non displicere modestum C. E. WEISMANNI iudicium haud diffitemur, ita scribentis (H. E. Sec. XVII. p. 647.) *non habuisse SMITHVM (scriptorem vitae VSSERII) causas sat graues extremam singularitatem praesagii Vsseriani tam accurate et mirifice impleti, facile sibi persuadebunt alii a studio partium magis remoti; esse de voce prophetae num illi tribuenda sit nec ne cum nemine litigari debeat.*

quae minantur mutationem regno monachorum, non minus certa quam oracula *).

§. XXXXIII.

d) Quae contra dicuntur a nonnullis tanti momenti non sunt, vt sententiam mutemus. Prouocarunt v. g. nonnulli ad Danielis c. VIII, 24. vbi dicitur, elapsis LXX. illis hebdomadibus obsignari debere visionem et prophetam i. e. vt illi quidem interpretantur, cessare plane visiones et prophetiam in ecclesia; verum enim vero longe aliam horum verborum sententiam esse, Ven. potius D. C. B. MICHAELIS verbis quam nostris docebitur, in ad not. vberioribus ad h. l. p. 313. ita scribentis; *aliter autem visio et propheta obsignantur quam paulo ante peccata. Ibi enim peccata secundum Cetibh dicebantur obsignari, vt occultarentur et comprimerentur, ne obtutui amplius paterent, aut vim vllam exferere possent, quemadmodum illic pluribus notauimus. Visio vero et propheta hic obsignari dicuntur, cum non solum finem et complementum suum, sed etiam ex fine et complemento robur et firmitatem consequuntur. Videlicet omnes prophetae et lex vsque ad Ioannem vaticinatæ sunt Math. XI, 13. et quod Petrus Act. III, 24. ait, vniuersi Prophetae a Samuele indeque porro, quotquot locuti sunt, etiam dies hos praenunciarent etc. Igitur per aduentum Christi, prophetarum oracula quod ad scopum illorum, principem atque primarium attinet, suum sunt complementum nata, finita, adumbilicum perducta et obsignata. Sicut cum scriptum aliquod seu diploma finitum est, sigillo illud claudi solet, unde*

E 2

*) Admodum placet modestum iudicium HERM. WITSH (Miscell. L. I. C. XXVIII §. XXXVIII,) qui postquam de prophetiis NICOLAI DRABICII aliorumque ipso partim euentu resutatis disputauerat, tandem grauitur subiicit; *neque tamen id circo negare velim, frequenter accidere, vt homines pii, et singulari ratione diuino cultui deuoti, atque ad propiorem arctioremque numinis amicitiam admissi, ab ipso de rebus futuris et arcanis edoceantur; quarum cognitio ad excitationem pietatis, ad consolationem animi, ad corroborationem in fide et spe, et exercitium prudentiae per quam vtilis est. Plena eorum exemplorum omnis aevi historia est. Nec rationem vllam video, cur hominibus probis, piis, fideique dignissimis, talia quandoque de se ad Dei gloriam narrantibus negetur fides; vti nec temere recipienda quae narrantur omnia,*

vnde Rom. X, 4. apostolus, *fnis legis (adde et prophetarum) Christus **).

§. XXXXV.

Interim certum est, pluribusque experimentis satis probatum, magnas hanc ipsam rem habere cautiones, de quibus adhuc aliquid propter grauitatem rei subiungendum existimamus 1) cauenda omnino est nostro etiam tempore appetitio peruersa extraordinariorum, vel ex curiositate inani vel ex ambitione oriens, qua homines impulsu talia gestiunt habere, quibus se iactent aliisque magnam de se opinionem adferant; id quod multos nunquam non in fraudem induxit, adeoque magnopere vitandum est. a) Videat ergo, qui inoffenso pede hic progredi volet, quod Paulus tam gnauiter monet, nihil cuiquam profuturum, imo magis obfuturum, si omnem prophetiam et scientiam omnium sanctificantium donorum accessiones maxime esse quaerendas; ne idem ipsi accidat, quod Simoni mago, qui post habitis sanctificantibus extraordinariis inhiabat, acriter ideo a Petro reprehensus propter peruersam ac distortam animi indolem. b) Cogitetur porro omnia dona ministrantia esse propter sanctificantia, hisque ministrare non obesse debere **). c) Cogitetur porro
Domi-

*) Copiose etiam atque erudite de hoc loco egit, eandemque sententiam confirmavit Theologus quondam Fridericianae nostrae meritissimus BENEDICTVS GOTLOB CLAVSWITZ in explicatione vernacula LXX. hebdom. Danielis T. I. *der erluterungs Schriften zur algemeinen Weltgeschichte* inserta et p. 274. sqq. legenda; qui simul p. 278. in nota subiecta egregie docet, quas ob causas cum ex verbis Danielis tum extrinsecus petitas, interpretatio illorum probari nequitiam possit, qui Iudaeos nonnullos secuti, vocabulum *chatam* cessationem prophetiae significare contendunt.

**) Plane notabilia ac proinde meditatione addidua ac lectu dignissima haec de re sunt, quae usu rerum diuinarum subactissimus ac meritissimus quondam Fridericianae Theologus D. PAVLVS ANTONIVS de prophetiis, hominumque adfectibus variis circa illa monet in *Coll. antih. p. 399. sqq.* vbi verissime naturalique mortalium sensui conuenienter obseruat; duos in hominibus regnare adfectus, 1) adfectum horroris rerum futurarum et antipropheticum cum circa materias communes tum singulares, 2) adfectum pseudo propheticum seu idio propheticum, siue prurimum prophetandi tandemque
ita

Dominum optime nosse, quid cuique maxime conueniat, ac pro inde optimum esse cupiditates suas extraordinariorum prudenter moderari uoluntatique illius permittere, quatenus tale quid tribuere uelit nec ne *). Solet autem fere uoluntas Domini etiam circa talia studiis naturae repugnare: qui concupiscunt, non adipiscuntur, tribuuntur uero illis qui moderato et quieto animo sunt. Docuit illud Dominus in Petri ac Ioannis exemplo, ille cupidus erat cognoscendi, quid huic euenturum esset, uerum cupiditas illa a Domino in ordinem redigebatur; hic uero moderato erat animo, huic igitur contigit ut reuelarentur ipsi, quae nemini apostolorum hoc pacto reuelata sunt.

§. XXXXVI.

2.) Si quis tale quid accidere sibi putet, sollicitè experiatur an re uera sit a Deo atque illius spiritu; exempla enim etiam recentiora id fati docent, quam periculose in prophetiis etiam multi errauerint, qui magna cum specie errauerunt **). Solent

E 3

uero

ita concludit; *nostrum est ante omnia cordi imprimere prophetarum telos principale, et contentos esse postea iis, quae accessorie nobis simul aperiuntur ex scripturis et secundum scripturas, sicque obseruare uias promidentiae diuinae circa fata ecclesiae nec negligere signa temporum. Quae cuncta deinde solide ac sapienter illustrantur, ut neminem, qui nec irrisor rerum diuinarum nec nimis aut incredulus aut credulus est, legisse poenitere possit.*

*) Commendari solet circa hanc rem et quidem merito LVTHERI modestia; qui ut alibi ita in Comment. ad Genes. c. XXXVII. profitetur, se pactum fecisse cum Deo, ne uel uisiones uel somnia, uel angelos sibi mittat; ac deinde subiicit. *Contentus sum hoc dono quod habeo scripturam sacram interpretandi, quae abunde docet et suppeditat omnia, quae sunt necessaria cum ad hanc tum ad futuram uitam. Huic credo et acquiesco, et certus sum me non posse falli. Neque tamen aliorum donis derogo, si cui forte praeter scripturam aliquid reuelat Deus, per somnia, per uisionem, per angelos.*

**) Neminem facile fugere potest, quanti motus nostra patrumque nostrorum memoria per sic dictos *Inspiratos* maxime in multis Europae regnis sint excitati. Docuit tamen euentus errasse illos, qui diuinitatem oraculorum illorum sibi persuaferant; in quibus tamen prudentes cordatique uiri statim in principio multa animaduertebant, quae illis totam rem suspectam redderent efficerentque, ut et sibi cauerent et alios fideliter praemunirent. Omni ergo tempore secundum Iohannis mandatum *Spiritus experiri oportet; quod negotium*

tamen

vero ex huiusmodi erroribus ipso euentu refutatis magnae offensionis apud bonos aequae atque apud malos oriri, cum insigni veritatis ipsius detrimento, quae quidquid delirant homines plecti tandem cogitur. 3) Ex quo porro sequitur, ut ne etiam alii statim ac temere fidem habeamus apud quos talia se ostendunt. In utramque ergo partem cautio adhibenda est, ne non satis cognita et perspecta aut temere repudiemus aut arripiamus; quorum utrumque optime vitatur, si ubi res obscurior est, iudicium in neutram partem praecipitatur, sed potius tempus sumitur, quo omnia eo sollicitius et accuratius ad normam verbi diuini reuocari possint. Nemo praeterea sibi persuadeat, se satis recte in arduo hoc negotio experientiae spirituum versaturum esse, sibi ac suae tantum intelligentiae fidem. Certum potius habeat, spiritus lumine atque auxilio, per pium verbi usum seriasque preces impetrando, quam maxime opus esse, ne aut diuina repudiemus, aut humana pro diuinis probemus; quorum utrumque aequae periculosum esse, non est quod dubitemus.

tamen tum demum recte succedit, si quis ipse ex Deo est, sibi ipse magis magisque cognitus esse studet. Qui enim aliter animati ad id aggrediuntur, parum boni plerumque efficiunt, etiamsi multa per se bona ac vera dicant.

NOBI-

NOBILISSIMO
RESPONDENTI

S. D.
PRAESES.

Cum defensionem secundae disputationis de dono prophetiae in ecclesia N. T. in TE susceperis, NOBILISSIME ISVERDING committere non potui, vt nihil ad TE litterarum darem; breuitati tamen in hoc officio praestando seruire decreui. Quod ad ipsum argumentum disputationis attinet, non habeo quod addam, nisi varia adhuc et multa quidem occurrisset, quae etiam utiliter dici potuissent; sed cum festinatio TVA tum aliae causae contrahere dicenda coegerunt. Breuiter itaque ea tantum adiungo, quae ad TE pertinent. Per biennium in Fridericiana studiis sacris operatus es, meisque aliorumque scholii industrius auditor inter fuisti. Iam vero res eo peruenit, vt Amplissimus Magistratus Susatensis locum docentis in Archigymnasio patrio vacantem TIBI assignauerit, ea quidem spe, TE officio ita functurum vt mandatis partibus dignum est. Sicuti ergo delatam TIBI prouinciam ex animo gratulor, ita quoque non minus vota facio, vt Deus immortalis TE omnibus illis indulgentiae ac spiritus sui muneribus instruat, quae ad utilem prouinciae scholasticae administrationem necessaria sunt. Praeterea vero debito erga TE amore ductus, TE etiam atque etiam rogo atque obsecro, vt semper ante oculos habeas, quanti momenti res sit, teneras mentes recte formare. Praeceptoris enim Christiani est, non solum bonas litteras adolescentibus tradere, sed etiam verae animarum saluti consulere; id quod tum demum fit, si optimo Seruatore illas praeceptis et exemplis conciliare primarium officii sui munus existimet. Quis vero ad haec aut satis aptus aut ex animo properus erit, nisi qui ipse Christum nouit et amat, atque a spiritu illius regitur. Hoc ergo age maxime, NOBILISSIME ISVERDING, studiumque verae in seruatore pietatis ipse in omni vitae ratione ac cursu cum studio litterarum iunge; ita enim nunquam in animum inducere poteris, vt in aliis instituendis ea aut diuellas aut tamquam pugnancia committas, quae coniunctissima esse et debent et possunt. D. in Fridericiana. Prid. Non. Martii. c10 10 CC LV.

RESPON-

RESPONDENTI AC DEFENSORI HVIVS DISPVATIONIS
DOCTISSIMO

AMICO SVO AESTVMATISSIMO

S. P. D.

FRANC. CASP. GODOFR. TOELLNER,

OPHERDICA - MARCANVS, OPPONENS.

Nihil mihi gratius, AMICE AESTVMATISSIME! obtingere potuisset, hac occasione TIBI tam multis de rebus bene ominandi. Certe non possum non, et stadium academicum egregie emensum, et victoriae laudem, quam in defensione huius scripti es consecuturus, nec non spartam TIBI in patria demandatam, et proxime abs TE obtinendam, TIBI ex animo gratulari. Opponentis munus mihi obtulisti, oblatumque lubentissimo accepi animo. Hoc tum pietas mea erga PRESIDEM IVVM summe VENERABILEM, tum etiam amicitia, quae nos intercedit coniunctissima, postulauit. Summum veneror numen, ut reditum TVVM in patriam felicem esse iubeat, omnibusque TVIS coeptis exoptatissimos largiatur successus. Rogo TE denique ei enixissime obtestor, ut amicitiam, qua me hucusque es prosecutus, in absentia etiam continues, meique memoriam nunquam deponas. Vale
Faeue. Dabam Halae d. X. Mart. An.

M D CC LV.

00 A 6359

ULB Halle
002 916 746

3

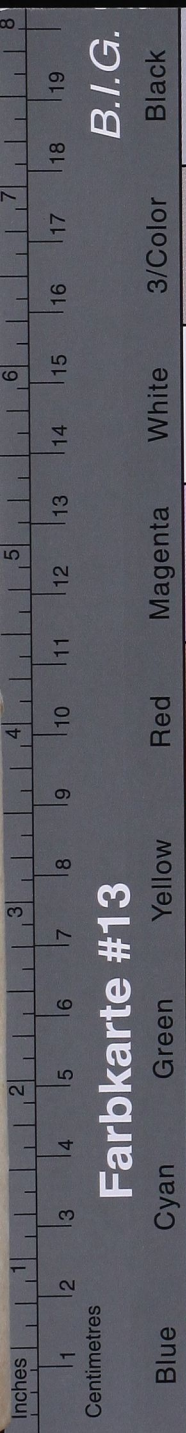
VD 18

W 17

Retrow

B.I.G.

Farbkarte #13

IO THEOLOGICA SECVNDA

DE

PROPHETIAE

IN

NOVI TESTAMENTI

QVAM

RAESIDE

GEORGIO KNAPP

PROF. PVBL. ORDIN.

MARTII MDCCLV.

IA FRIDERICIANA

PUBLICE DEFENDET

FRIDERICVS ISVERDING

SATO-WESTPHALVS.

E MAGDEBVRGICAE

STIANI HILLIGERI, ACAD. TYPOGR.

27